

Олена ТАДЕУШ,

доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент,
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6373-4891>
o.tadeush@kubg.edu.ua

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА МАГІСТРІВ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті визначено та узагальнено тенденції навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці періоду 2006–2025 рр. на загальноєвропейському, національному та інституційно-рівнях, обґрунтовано їх характеристики. Зазначено, що Чеська Республіка є однією із європейських країн, що підтримує ініціативи навчання підприємництва в закладах вищої освіти на рівні ЄС, а також є стратегічним партнером України у питаннях реалізації ідей підприємництва у змісті освітніх програм підготовки фахівців різних галузей, що визначило вибір цієї країни для дослідження відповідних тенденцій.

У статті охарактеризовано та систематизовано тенденції навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці відповідно до визначених критеріїв: стратегічно-цільового, організаційно-змістового, результативно-прогностичного. Визначено основні тенденції стратегічно-цільового призначення — реалізація загальноєвропейської стратегії навчання підприємництва на рівні країн-членів ЄС, орієнтація на нормативно-правову базу ЄС; створення нормативно-правової бази щодо розвитку підприємництва в країні; підтримка ініціатив та проєктів з розвитку підприємництва загальноєвропейського, національного, регіонального, місцевого рівнів; розробка та реалізація державних освітніх програм навчання підприємництва різних верств населення та на всіх рівнях освіти в країні. До тенденцій організаційно-змістового призначення віднесено: відповідність загальноєвропейській структурі забезпечення навчання підприємництва; співпраця з групами координаторів, залучених до навчання підприємництва на рівні ЄС; запуск і координація мереж імітаційних компаній для навчання підприємництва; зміна концепції навчання в закладах вищої освіти щодо навчання підприємництва у процесі професійної підготовки фахівців різних галузей; модернізація освітніх програм професійної підготовки фахівців галузі освіти в ЗВО з метою включення сталого та соціального підприємництва; залучення провідних фахівців підприємницької галузі у процес викладання (практиків, підприємців, випускників); реалізація елементів дуальної системи освіти у ЗВО; підтримка та супровід провайдерів освіти та партнерами випускників у створенні власного бізнесу; розширення стратегічних напрямів навчання підприємництва шляхом збільшення партнерських співпраць ЗВО на рівні ЄС. Основними тенденціями результативно-прогностичного призначення визначено: поширення досвіду навчання підприємництва магістрів у галузі освіти; навчання підприємницькій діяльності педагогів як одного із варіантів кар'єри.

Зазначено, що досвід навчання підприємництва магістрів у галузі освіти у закладах вищої освіти Чеської Республіки може слугувати орієнтиром для модернізації відповідних освітніх програм у ЗВО України в умовах повоєнної відбудови.

Ключові слова: критерії систематизації тенденцій, навчання підприємництва, підприємницька компетентність, професійна підготовка педагогів, магістри, система освіти Чеської Республіки.

Вступ. Світові виклики суттєво вплинули на соціально-економічний розвиток країн Європейського Союзу та спричинили низку соціальних та економічних труднощів: безробіття, зростання інфляції, зростання цін на продовольство та енергоносії, зниження рівня життя населення тощо. Країни Європейського Союзу намагаються швидко реагувати на ці виклики, проєктуючи «освіту майбутнього» та прогнозуючи, які навички та здатності будуть актуальними в найближчі роки для їх подолання.

За прогнозами ЮНЕСКО, до 2030 року всі освічені люди в Європейському Союзі повинні сформувати компетентності, необхідні для підтримки сталого розвитку для забезпечення власного добробуту у нестабільному світі. Визначений наратив відображено у нормативно-законодавчих документах ЄС: Освітній стратегії сталого розвитку ЄЕК ООН (UNECE Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj UNECE, 2005), Національній стратегії глобального розвитку освіти та обізнаності (Národní Strategie globálního rozvoje)

vzdělávání a osvěty 2011–2015), Глобальній освіті на 2018–2030 роки (Globálních souvislostech 2018–2030) та Дублінській декларації про глобальну освіту до 2050 року (Dublinská deklarace ke globálnímu vzdělávání do roku 2050). У цих документах акцентовано на пріоритетності досягнення збалансованого поєднання економічного та соціального розвитку, що у довгостроковій перспективі забезпечить їх сталість і стійкість в кранах Європейського Союзу за активної участі освіти та суспільства.

Підтримка та розвиток освіти для сталого розвитку є однією з наскрізних тем у Чеській Республіці, яка резонує на глобальному, європейському та національному рівнях і визнається як комплексна стратегічна концепція, що включає взаємопов'язані екологічні, економічні та соціальні питання.

У Стратегії освітньої політики Чеської Республіки до 2030+ зазначено, що оскільки глобалізований світ несе все більше викликів, то люди в ньому потребують набуття тих необхідних знань і навичок, що адаптуються відповідно потреб та запитів суспільства; формування здатностей орієнтуватися у світі, що швидко змінюється (критичне мислення, креативність, готовність керувати змінами); формування компетентностей, що розвиваються (ініціативність, підприємливість, готовність до планування та прийняття рішень, здатність використовувати можливості та ідеї для створення вартості, фінансової, культурної, соціальної). У Стратегії наголошено, що навчання впродовж життя та здатність постійно здобувати нові знання та навички будуть все більш важливими, тому ключовим завданням вищої освіти у процесі підготовки молодих фахівців різних галузей в Чеській Республіці визначено формування та розвиток як необхідних компетентностей для самореалізації у професійній діяльності, так і тих здатностей, які дозволяють їм бути конкурентоспроможними на ринку праці і дозволять навчатися впродовж життя, включаючи готовність до змін у кар'єрі у векторі підприємницької діяльності. Акцентовано, що заклад вищої освіти має забезпечити відкритий простір для інновацій та підприємництва, сприяючи тим самим розвитку у здобувачів освіти гнучкості, адаптивності, мотивації до творчості, ініціативності та підприємливості (Strategie vzdělávací politiky ČR 2030 +, 2020, с. 24–28).

У сучасних наукових дослідженнях чеських дослідників підприємництво презентується як джерело економічного зростання та конкурентоспроможності громадян (L. Tetřevová; V. Vlčková, 2019). Науковці зазначають, що, навчаючи підприємству, університети Чехії сприяють економічному зростанню, конкурентоспроможності та сталому розвитку залучених сторін, а також окремих місцевостей, регіонів країни (D. Audretsch,

2014; H. Goldstein, K. Glaser, 2010). Навчання підприємництва у закладах вищої освіти стимулює зовнішню співпрацю з промисловістю та бізнесом, зміцнюючи академічну успішність шляхом залучення додаткових ресурсів та розширення програм інноваційних досліджень (M. Shattock, 2009; L. Tetřevová; V. Vlčková, 2019). Дослідники трактують підприємливість як компетентність для всіх сфер життя, яка забезпечує здобувачам освіти в майбутньому свій особистісний та професійний розвиток та можливість вибору бути як найманим працівником, так і роботодавцем (T. Bata, 2018); сприяє розвитку актуальних якостей, здатностей і компетентностей, які допоможуть молодим фахівцям у адаптації до швидкозмінного середовища у професійній діяльності (Gibb, 2008).

У невизначених умовах глобальних викликів та регулюючих змін особливо гостро постає і питання навчання підприємництва майбутніх педагогів у закладах вищої освіти різних країнах Європейського Союзу (J. Licha, A. Brem, 2018). Зокрема, науковцями презентовано досвід навчання підприємництва педагогів у ЗВО Фінляндії (K. Paasio, P. Nurmi, J. Heinonen, 2005; J. Seikkula-Leino, E. Ruskovaara, M. Ikavalko, J. Mattila, 2010; M. Korhonen, 2012), Данії та Німеччини (J. Licha, A. Brem, 2018), Норвегії (M. Kochowicz, 2020), Португалії (H. Saraiva, T. Paiva, 2014), Польщі та Словенії (N. Rakovska, S. Pavlin, M. Melink, 2012), Чехії (L. Tetřevová, V. Vlčková, 2019; M. Lukes, 2017; Antlova K, Rydvalova P., Lamr M., 2018) та ін.

Стратегічні орієнтири професійної підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти окреслено у нормативних документах Чеської Республіки і задекларовано як підготовку фахівця компетентного та впевненого, який усвідомлює цінність освіти; здатного орієнтуватися в пропозиціях освітнього ринку та швидко адаптуватися до змін і глобальних тенденцій у професійній сфері; лідера, здатного до комунікації та співпраці з метою досягнення консенсусу в потребах усіх суб'єктів освітнього процесу; здатного застосовувати сучасні методики навчання та мотивувати власним прикладом прагнення до змін; готового цілеспрямовано створювати сприятливі умови в освітньому процесі для набуття досвіду та успіху для всіх його учасників; здатного розробляти і презентувати освітні продукти та послуги, володіти інструментами їх популяризації та комерціалізації (Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+, 2020).

Відповідно, для дослідження тенденцій навчання підприємництва магістрів у галузі освіти нами була обрана Чеська Республіка, оскільки є однією із європейських країн, що підтримує ініціативи навчання підприємництва в закладах вищої освіти на рівні ЄС, а також є стратегічним партнером України у питаннях реалізації ідей підпри-

ємництва у змісті освітніх програм підготовки фахівців різних галузей, що визначило вибір цієї країни для дослідження відповідних тенденцій.

Мета статті полягає у визначенні та аналізі тенденцій навчання підприємництва у закладах вищої освіти Чеської Республіки на основі чинних законодавчо-нормативних документів ЄС; стратегій, планів дій і законодавчих актів Чехії, чинних освітніх програм підготовки магістрів у галузі освіти та їх систематизації відповідно до визначених критеріїв.

Методологія. Для досягнення мети дослідження використано комплекс методів компаративного дослідження з використанням широкого кола автентичної джерельної бази: *порівняльно-правовий метод* (дослідження загальноєвропейських і національних ознак державно-правових явищ у країнах ЄС щодо навчання підприємництва в ЗВО і встановлення закономірностей їх розвитку); *порівняльно-зіставний* (визначення, узагальнення тенденції навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці на загальноєвропейському, національному та інституційному рівнях); *метод компаративного аналізу* (аналіз тенденцій навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці); *структурно-функціональний* (систематизація тенденції навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці відповідно до визначених критеріїв); *узагальнення експериментальних даних з метою підвищення обґрунтованості висновків*; *прогностичний метод*.

Результати дослідження. На першому етапі дослідження нами було визначено та узагальнено тенденції навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці на загальноєвропейському, національному та інституційному рівнях та обґрунтовано їх характеристики.

Загальноєвропейський рівень визначається спрямованістю освітньої політики Європейського Союзу та нормативно-регламентованою сукупністю рекомендаційних документів, послідовно здійснюваних ініціатив та дій щодо навчання підприємництва в закладах вищої освіти, що регулюють особливості забезпечення та координацію цілей і результатів навчання підприємства на рівні країн-членів ЄС (Tadeush, 2024).

У 2003 році Європейською комісією розвиток підприємництва в Європі визначено як стратегічну мету для забезпечення сталого розвитку, оскільки підприємницька діяльність є різноветторною і може поширюватися на різні галузі, а підприємництво — це насамперед спосіб мислення, що виявляється через вмотивованість людини та її спроможність самостійно визначати нові можливості і реалізувати ідеї, щоб створювати нову цінність чи досягти економічного успіху (Green Paper «Entrepreneurship in Europe», 2003, с. 5).

Проголошення цих наративів визначило відповідний напрям політики ЄС щодо навчання підприємництва громадян у країнах Європейського Союзу, що передбачає формування позитивного ставлення до підприємницької діяльності як можливості продукування інновацій задля створення економічних, культурних та суспільних цінностей; розширення перспектив професійної самореалізації шляхом засвоєння нових ролей та ін. (EU key competences framework, 2006).

Визначивши стратегічні орієнтири підтримки сталого розвитку, Європейська комісія запропонувала нові ініціативи, зокрема залучення більше інвестицій в освіту та налагодження продуктивної співпраці держав-членів задля забезпечення запитів всіх європейців будь-якого віку; створення інноваційних та модернізацію наявних освітніх програм у закладах освіти країн ЄС (UNECE Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj UNECE, 2005)

Для країн-членів ЄС, які підтримали ініціативу навчання підприємництва громадян, було розроблено чіткий план дій підтримки закладів освіти (Oslo Agenda for Entrepreneurship Education in Europe, 2006), що передбачав: політичну підтримку на найвищому рівні; супровід та допомогу в процесах інтеграції, моніторингу та діагностики прогресу ефективності навчання підприємництва із застосуванням конкретних індикаторів вимірювання; забезпечення координації цілей і результатів навчання підприємництва на рівні ЄС; запуск національних стратегій навчання підприємництва із залученням відповідних учасників (державні та приватні); створення груп координаторів, як на європейському, так і на національному рівнях, зацікавлених сторін, залучених до навчання підприємництва (державні адміністрації, підприємства, навчальні заклади, випускники тощо); сприяння розвитку підприємницької компетентності на регіональному рівні за допомогою узгодженої програми спільно з місцевими зацікавленими сторонами; впровадження підприємницької складової у зміст освітніх програм підготовки фахівців різних рівнів освіти у ЗВО членів-країн ЄС; залучення провідних фахівців підприємницької галузі у процес викладання (практиків, підприємців, випускників); заохочення академічної мобільності викладачів (між країнами та між різними закладами, у тому числі в приватний сектор); підтримка в побудові підприємницької кар'єри під час навчання в університеті тощо (Oslo Agenda for Entrepreneurship Education in Europe, European Commission, 2006, с. 1–4).

Європейським Союзом було презентовано модель прогресу, яка відображала стратегічні напрями збільшення партнерських співпраць, що визначило системний підхід до формування підприємницької компетентності у процесі підго-

товки фахівців різних галузей в ЄС (Європейська комісія, 2010).

У співпраці з Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) Європейською комісією (2012) було розроблено та запропоновано діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості підприємницької компетентності здобувачів на всіх рівнях освіти. Також представлено План дій «Підприємництво-2020» («Entrepreneurship-2020», 2013), що передбачав інтегрований підхід до формування підприємницької компетентності громадян шляхом створення середовища, сприятливого для підприємців, і усунення перешкод для розвитку культури підприємництва в країнах-членах ЄС (Європейська комісія, 2013).

Радою Європи було оновлено Рамку ключових компетенцій ЄС 2006 року (EU key competences framework, 2018) та уточнено трактування підприємницької компетентності для його інтеграції в освітні програми підготовки фахівців різних галузей на рівні країн ЄС (Council of the European Union, 2018). У подальшому Європейською комісією було розроблено та презентовано ряд пріоритетних законодавчо-нормативних документів: Рекомендації щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя (Recommendation on key competences for lifelong learning, 2018), Європейську рамку цифрових компетентностей для громадян: DigComp 2.0 (2013), Рамку підприємницької компетентності: EntreComp (2016), Європейську структурну рамку для особистісних, соціальних і ключових компетентностей, пов'язаних із навчанням: LifeComp (2020), Європейську рамку компетентностей для сталого розвитку: GreenComp (2022) та ін. Вищевказана законодавча база Європейського Союзу відображає еволюцію політики ЄС за останню чверть століття щодо проектування ефективних стратегій навчання підприємництва в закладах освіти країн ЄС.

У рекомендаційних нормативних документах (Європейська програма навичок до 2020 року (European Skills Agenda, 2020), Рекомендації Ради Європи щодо професійної освіти та навчання (Council of the European Union, 2020); Оснабрюкська декларація (Osnaabrück Declaration on VET, 2020) наголошено, що модернізація професійної підготовки фахівців різних галузей в ЄС можлива шляхом налагодження продуктивного гнучкого партнерства держави, закладів освіти та бізнесу, що підвищить якість навчання та сприятиме набуттю досвіду успішних підприємницьких дій здобувачів освіти.

Загальноєвропейський рівень реалізації навчання підприємництва в країнах-членах ЄС є референтним для подальших наукових досліджень та уніфікації викладання. Це забезпечує механізм послідовної інтеграції в освітні системи держав-членів ЄС, які мають прерогативу адап-

тувати та імплементувати зазначені підходи відповідно до національних умов та потреб, зокрема й у Чеській Республіці.

Національний рівень навчання підприємництва характеризується низкою стратегій, планів, дій, законодавчих актів, розроблених державними органами Чеської Республіки для реалізації процесу навчання підприємництва в країні, що визначають стратегічні цілі та порядок проведення організаційних заходів, що активізують мотивацію здобувачів освіти до реалізації професійних ідей у сферу економічного життя та формують їх здатність розвивати економіку та діяти на користь держави.

У Чеській Республіці наразі немає окремої національної стратегії навчання підприємництва громадян країни на національному рівні, проте є окремі нормативно-законодавчі документи, що висвітлюють ініціативи розвитку підприємництва в країні та наголошують на актуальності формування підприємливості молоді: Державна стратегія підтримки малого та середнього бізнесу 2014–2020 (Strategie státu na podporu malého a středního podnikání 2014–2020, RIS3), Національна інноваційна стратегія Чеської Республіки на 2012–2020 рр. (National Innovation Strategy of the Czech Republic, 2012–2020), Міжнародна стратегія конкурентоспроможності Чеської Республіки на 2012–2020 рр. (Strategie mezinárodní konkurenceschopnosti ČR na léta 2012–2020), Стратегія освітньої політики Чеської Республіки до 2030+ (Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+, 2020) та ін.

У Чеській Республіці визначення підприємливості ґрунтується на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо ключових компетенцій для навчання впродовж життя (2006). Згідно з цими рекомендаціями, «ініціативність і підприємливість» трактуються як здатність особистості трансформувати ідеї в практику. Це виявляється через креативність, уміння впроваджувати інновації, нести відповідальність, планувати та керувати проектами для досягнення поставлених цілей, а також через здатність знаходити та ефективно використовувати наявні можливості. (EU key competences framework, 2006).

На важливості навчання підприємництва здобувачів освіти як засобу розвитку їх гнучкості та адаптивності, мотивації до творчості та ініціативи, самостійності та відповідальності, де освіта забезпечує відкритий простір для інновацій та підприємництва, створюючи таким чином нові робочі місця, було акцентовано в одному з важливих нормативних документів Чеської Республіки — Стратегії навчання впродовж життя (Strategie celoživotního učení, MŠMT, 2007–2015).

У Національній інноваційній стратегії Чеської Республіки 2012–2020 рр. також наголошено на пріоритетності навчання підприємництва

на всіх рівнях освіти у взаємозв'язку з розвитком soft-skills та актуальними здатностями: незалежності та креативності, горизонтальної мобільності та ін. Крім того, зроблено акцент на залученні бізнес-сектору до створення національних освітніх програм, що зорієнтовані на навчання впродовж життя (Národní inovační strategie ČR, 2012–2020, 2011).

Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки було запропоновано рекомендації щодо внесення змін у зміст освітніх програм закладів освіти в контексті навчання підприємництва та розвитку підприємницької компетентності здобувачів освіти як фахової. В рекомендаціях наголошується на важливості співпраці між закладами вищої освіти та роботодавцями та зв'язку з глобальними викликами та зміною пріоритетів на ринку праці, створенні умов для їх інтеграції. Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки роз'яснено, що «підприємництво слід розуміти ширше, ніж розвиток підприємницького мислення... Це не просто навчання, щоб взяти на себе відповідальність чи організувати власну справу, а й для того, щоб людина на кожному етапі свого життєвого розвитку могла заявити про себе, була готова самореалізуватися завдяки своїм розвиненим підприємницьким якостям, використовувати ці навички на посаді як роботодавця, так і активного та ініціативного члена компанії чи установи (інтрапренерство) (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007).

У рамках наукових дискусій та круглих столів, ініційованих Міністерством освіти, молоді та спорту Чеської Республіки, було винесено на обговорення ряд важливих питань: як саме мотивувати молодих людей займатися бізнесом? яким чином налаштувати систему освіти для розвитку підприємницьких навичок? як налаштувати співпрацю між закладами освіти та бізнес-сектором для покращення працевлаштування чеських випускників на ринку праці? як підготувати освітян до застосування підприємницьких навичок для розширення векторів професійно-педагогічної діяльності? За підсумками дискусій було зроблено висновок, що для вирішення визначених завдань доцільно налаштувати систему освіти таким чином, щоб вона мотивувала набуття студентами з амбіціями розвивати підприємницькі здатності та якості у двох напрямках: як тих, хто бажає започаткувати власний бізнес, так і тих, хто претендуватиме на посаду працівника (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2010).

З 2002 року і дотепер Чеська Республіка співпрацює з організацією CEFIF (Centrum fiktivních firem), що допомагає зацікавленим особам створити мережу імітаційних компаній з метою навчання підприємництва як у Чехії, так і за кордоном. На сьогодні понад 3 500 студентів навчаються в більш ніж 350 імітаційних компаніях,

що розміщені на базі університетів Чехії. Під час навчання здобувачі освіти моделюють діяльність суб'єкта господарювання та дотримуються чинного законодавства Чеської Республіки. Навчання у імітаційній компанії орієнтоване на отримання досвіду роботи у підприємницькій галузі та спрямоване на вивчення особливостей маркетингу, участі у виставках та презентації власних проєктів. Під час навчання стимулюється творчість, інноваційність та розвиток підприємницьких якостей і здатностей здобувачів освіти.

За підтримки Європейського Союзу в рамках Європейської програми навчання впродовж життя у 2012 році в Чехії на базі Національного інституту освіти стартував проєкт «CENTERS» (Creative Entrepreneurship in Schools), метою якого є створення європейського форуму для вирішення питань, пов'язаних з навчання підприємництва, а також обміну інноваціями та передовим досвідом у цій сфері. Для досягнення цієї спільної мети окремі партнери провели унікальні пілотні заходи, результати яких постійно оприлюднюються в базі даних вебпорталу проєкту до сьогодні.

Junior Achievement є найбільшою освітньою некомерційною організацією, що ініціює навчання підприємництва і співпрацює з більш ніж 120 країнами світу, зокрема і Чеською Республікою. Щороку в її програмах беруть участь 10 мільйонів студентів віком від 18 до 22 років. Чеський офіс Junior Achievement був заснований у 1992 році Томашем Й. Батою. Відтоді понад 300 000 студентів закінчили освітні програми Junior Achievement у Чехії. У рамках курсу JA Student Company організація допомагає здобувачам ЗВО створювати реальні бізнес-компанії, щоб спробувати підприємництво на практиці, формуючи таким чином їх підприємницьку компетентність. За ініціативи організацій «Junior Achievement Czech», «Junior Achievement Europe» та «Fonden for Entreprenorskab — Young Enterprise» в межах проєкту «ERASMUS+» було реалізовано «Пілотний проєкт: Навчання підприємництва студентів ЗВО» (Pilot project: «Entrepreneurship education for university students» 2016–2018 р.). Перший етап проєкту передбачав залучення студентів до реальних бізнес-середовищ та набуття сучасних знань студентів щодо сутності підприємницької діяльності та дослідження можливостей реалізації різноманітних міжорганізаційних проєктів підприємницького характеру в корпораціях. Наступним етапом проєкту було вивчення курсу з підприємництва, зорієнтованого на розвиток особистісних якостей, важливих для підприємництва, формування підприємницької компетентності, мотивації до здійснення реальної підприємницької діяльності.

У 2024 році у Чехії було реалізовано національний проєкт «Підтримка підприємництва», ініційований організацією «CzechInvest», до якого були долучені 317 освітніх та просвітниць-

ких закладів Чехії і понад 19 тисяч учасників. У співпраці з організаціями-членами Чеської асоціації підприємців CzechInvest організував лекції та конкурси в закладах освіти, інноваційні табори, конференції, освітні програми та багато заходів інших форматів, орієнтованих на широку громадськість, особливо на студентів, викладачів, потенційних і починаючих підприємців. Генеральним директором агентства CzechInvest Яном Міхалем було наголошено: «У той час, коли чеська економіка стикається з проблемами, пов'язаними з трансформацією промисловості та створенням вищої доданої вартості, підтримка нових бізнес-ідей та розвиток підприємницьких якостей фахівців різних галузей є абсолютно ключовою для розвитку економіки та зміцнення її інноваційного потенціалу».

Відповідно, навчання підприємництва на національному рівні в Чеській Республіці характеризується створенням нормативно-правової бази щодо розвитку підприємництва в країні; підтримки ініціатив та проектів з розвитку підприємництва на загальноєвропейському, національному, регіональному, місцевому рівнях; налагодження продуктивного гнучкого партнерства держави, закладів освіти та бізнес-установ шляхом сприяння внутрішньому та зовнішньому підприємству та розвитку інноваційної діяльності в країні; запуску і координації мереж імітаційних компаній для навчання підприємництва та проведення організаційних заходів, що активізують мотивацію здобувачів освіти до ведення підприємницької діяльності.

Інституційний рівень навчання підприємництва обумовлюється стратегічними та організаційно-педагогічними рішеннями та діями у закладах вищої освіти Чеської Республіки щодо реалізації ідей підприємництва в змісті освітніх програм підготовки майбутніх фахівців різних галузей, зокрема і педагогів, шляхом продуктивного партнерства між державою, провайдерами освіти та бізнес-установами (Tadeush, 2024, с. 118).

На прикладі університетів Чеської Республіки можна прослідкувати стратегічні та організаційно-педагогічні дії, спрямовані на навчання підприємства здобувачів вищої освіти, зокрема і магістрів у галузі освіти.

Карлівський університет (Univerzity Karlovy, Česká republika) є одним із лідерів навчання підприємства здобувачів вищої освіти у Чеській Республіці. У Стратегії Карлівського університету на 2021–2025 роки (Strategický záměr UK 2021–2025) визначено, що пріоритетним завданням Карлівського університету є створення спільноти (майбутніх) підприємців, творців змін та інноваторів, здатних до продукування прогресивних ідей та їх реалізації. У Стратегії (Strategický záměr UK 2021–2025) зазначено, що навчання підприєм-

ництва у процесі професійної підготовки фахівців різних галузей активізує їх інноваційний потенціал і формує професійну компетентність як багатофункціональну, сприяє розвитку творчості, відповідних здатностей та якостей, системного та креативного мислення, уможливорює трансформацію нових ідей в стійкі рішення для позитивних соціальних змін.

Рішенням керівництва Карлівського університету підприємницька складова була введена до всіх освітньо-професійних програм підготовки фахівців різних галузей, зокрема і у підготовку магістрів у галузі освіти.

Для прикладу, на педагогічному факультеті Карлівського університету здійснюється підготовка магістрів галузі освіти за спеціальністю «Викладач педагогіки загальноосвітніх навчальних закладів» («Učitel pedagogiky ve všeobecné vzdělávacích institucích»). Обов'язковою освітньою компонентою професійної програми підготовки є курс «Підприємництво», що передбачає вивчення основних термінів підприємництва (підприємство, соціальне підприємство, некомерційні організації, підприємницька компетентність); ознайомлення із соціальним підприємством в галузі освіти; розвиток вмінь орієнтуватися на чинники, що впливають на соціальне підприємство (соціальний вплив, потреби ринку, стійкість, фандрейзинг, ключові ресурси, ризики та весь процес від ідеї до її реалізації); здобуття практичного досвіду розробки власного освітнього проекту у сфері освіти. Результатами вивчення курсу передбачено, що здобувачі знайомляться з основною термінологією підприємництва; розвинути здатність критично мислити про соціальний вплив на освіту та її адаптацію; сформулюють готовність до розробки інноваційних освітніх проектів; розвинути підприємницькі якості та здатності; виявлятимуть готовність до розвитку підприємницької компетентності серед здобувачів у середній освіті.

У вибіркового блоці освітньої програми магістрантам пропонується курс «Лабораторія інновацій: розпочніть проект» («Innovation Laboratory: Start a Project») — практичний проєктний семінар, призначений для навчання майбутніх педагогів шляхам і методам впровадження освітніх інновацій таким чином, щоб мінімізувати втрату часу, грошей і свого потенціалу, забезпечуючи можливість отримати досвід створення прототипів нових освітніх продуктів і послуг та їх тестування з реальними замовниками освітніх продуктів і послуг. Специфічною особливістю цього курсу є те, що у процесі його вивчення є можливість створювати міждисциплінарні команди в межах курсу.

Також для майбутніх педагогів в Карлівському університеті проводяться надихаючі подкасти, майстер-класи та проєкти, присвячені темі спеці-

фіки навчання підприємництва на різних рівнях освіти. Цільовою групою є ініціативні магістри педагогічних спеціальностей, зорієнтовані на зміну підходів до викладання в освіті. Наприклад, Проект «iKAR II» покликаний надихнути майбутніх педагогів навчати здобувачів освіти застосування підприємницьких здатностей (вміння надихати, мотивувати тощо). Залучення до такого процесу навчання досвідчених практикуючих експертів-підприємців забезпечує можливість усвідомлення інноваційних підходів та методів викладання та активізувати підприємливість майбутніх педагогів шляхом втілення отриманих знань на практиці.

У Карлівському університеті створено простір для нетворкінгу та об'єднання підприємницької спільноти, що є показником підтримки сучасної європейської тенденції валоризації та передачі знань (knowledge valorisation), створення інновацій, нових ідей, проектів під час викладання різних дисциплін. Викладачам та співробітникам Карлівського університету також пропонуються курси навчання підприємництва, участь у відповідних заходах, конкурсах, зорієнтованих на підтримку, розвиток та реалізацію підприємницьких ідей. Зокрема, на базі Карлівського університету було створено Центр трансферу знань і технологій Карлівського університету (Centrum pro přenos poznatků a technologií Univerzity Karlovy), метою якого визначено розвиток підприємницької компетентності студентів і співробітників Карлівського університету через підприємницькі галузеві мережі та громадську діяльність.

У Карлівському університеті вважають, що навчання підприємництва магістрів у галузі освіти сприяє їх соціальному та економічному розвитку, мобільності і стресостійкості. Викладачі, які пропагують розвиток підприємливості, надихають здобувачів освіти стати активними та відповідальними громадянами, здатними визначати та реагувати на потреби та виклики своїх громад і суспільства; здатними заохочувати здобувачів освіти розвивати свої захоплення та таланти, а також створювати цінність і позитивний вплив своїми ідеями та діями.

Одним із ініціаторів навчання підприємництва педагогів у Чеській республіці є *Університет Масарика (Masarykova univerzita, Česká republika)*.

У нормативних документах університету (Strategický záměr Masarykovy univerzity na léta 2021–2028) особливе значення надається розвитку підприємницької компетентності майбутніх педагогів з метою формування їх готовності орієнтуватися в пропозиціях освітнього ринку та швидкої адаптації до змін у професійній сфері; здатності розробляти й презентувати освітні продукти та послуги, визначати шляхи та інструменти їх популяризації та комерціалізації (<https://www.muni.cz/>).

Саме з цією метою у професійну підготовку педагогів для початкової та середньої школи на освітній програмі «Спеціальна освіта» (магістерський рівень) було включено курс «Підприємництво та інноваційні освітні практики». Курс передбачає вивчення підприємництва в контексті шкільної та позашкільної освіти; розвиток підприємницької компетентності (визначення, можливостей для розвитку у формальній та неформальній освіті, інноваційні практики з чеських шкіл та закладів дозвілля); розвиток вмінь прогнозувати соціальний вплив, потреби ринку освітніх послуг, фандрейзинг, ключові ресурси, ризики та процес від продукування підприємницьких ідей до їх реалізації; здобуття досвіду в підготовці власного проекту соціального підприємництва у сфері неформальної освіти. Результатами курсу передбачено, що майбутні педагоги розвинули здатність критично мислити про соціальний вплив та його стійкість; готовність до створення власного освітнього проекту; усвідомлять власні підприємницькі амбіції; сформують готовність до розвитку підприємницьких якостей у здобувачів освіти у формальній та неформальній освіті.

У вибіркового блоці освітньої програми «Спеціальна освіта» магістрам пропонується курс «Розвиток та підтримка бізнесу в освіті», в якому звертається увага на важливість ведення підприємницької діяльності педагога та шляхів її реалізації. У процесі вивчення курсу обговорюються загальні мотиви заснування бізнесу в освітній галузі, а також законодавство та концепції, на яких базується підтримка бізнесу в освіті. Слухачі курсу також отримують необхідні знання про основи підприємницької діяльності та специфіку надання освітніх послуг на комерційній основі в галузі освіти. Мета курсу полягає в тому, щоб майбутній педагог орієнтувався в сучасних пропозиціях освітнього ринку й після завершення курсу міг адаптуватися до змін в освітній сфері, сформував готовність розробляти і комерціалізувати освітні послуги та проекти.

Остравський університет (Soukromá univerzita, Ostravě, Česká republika) є одним із ініціаторів підтримки розвитку підприємництва та інновацій у Чеській Республіці. У Стратегії Остравського університету пріоритетним напрямом діяльності визначено підтримку нових ідей та інновацій (Strategický záměr Ostravské univerzity 2021–2025).

За підтримки Міністерства освіти і культури Чехії Остравським університетом в рамках програми «Освіта для конкурентоспроможності» («Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost», 2007–2013) було ініційовано та реалізовано проект «Підтримка компетенцій для ініціативи, творчості та підприємництва» («Podpora kompetencí k iniciativě, kreativité

а podnikavosti», 2019). Проект спрямований на розвиток підприємницької та інноваційної компетентності здобувачів закладів вищої освіти у Чеській Республіці шляхом інтеграції підприємницької складової у зміст освітніх програм професійної підготовки фахівців різних галузей з метою розвитку творчого мислення здобувачів освіти, здатності до продукування нових ідей, формування готовності визначати, презентувати та комерціалізувати свої творчі доробки; здатності втілювати ідеї в життя, креативності, уміння впроваджувати інновації та ризикувати, а також планувати та керувати проектами з метою досягнення певних цілей.

На факультеті педагогіки Остравського університету здійснюється підготовка магістрів у галузі освіти за спеціалізацією «Соціальна педагогіка», яка насамперед спрямована на ресоціалізацію та перевиховання дітей, молоді й дорослих. Програма також готує педагогів, здатних сприяти життєзабезпеченню сімей із соціальної периферії (зокрема тих, яким загрожує домашнє насильство або низька матеріальна забезпеченість), вирішувати негативні явища у шкільному середовищі (як-от порушення прав дітей та вчителів, прогули, булінг), надавати допомогу в питаннях замісної сім'ї та інституційного виховання (включаючи соціалізацію після перебування в закладах та допомогу покинутим дітям), а також розв'язувати проблеми меншин, «дітей вулиці» та залежностей, зокрема наркоманії.

Слід зазначити, що в обов'язковий блок освітньої програми підготовки магістрів у галузі освіти за спеціалізацією «Соціальна педагогіка» включено курс «Онлайн-маркетинг навчального контенту», зорієнтований на поглиблення знань про різні типи соціальних структур та інститути суспільного життя, а також різні середовища, їх специфіку і процеси, що в них відбуваються; особливості планування змісту освіти та здійснення маркетингової діяльності; аналіз учасників та виконавців освітньої та культурної діяльності; планування та реалізація заходів освітнього контент-маркетингу; вивчення специфіки принципів створення та розвитку різних форм підприємництва у галузі освіти. Курс передбачає розвиток здатності у майбутніх педагогів генерувати оригінальні рішення в умовах непередбачуваних змін, здійснювати маркетинг освітнього контенту; формування готовності до проектування процесу і прогнозування наслідків запланованої діяльності; розвиток здатності до ефективної комунікації та готовності працювати в команді; здатності визначати та досягати спільні цілі; готовності бути лідером команди та діяти в підприємницькій манері.

Підприємницький складник включено і у зміст окремих предметів освітньої програми магістрів галузі освіти за спеціалізацією «Соціальна педа-

гогіка» («Управління часом», «Розвиток та управління особистими компетенціями на ринку праці» та ін.) і введено до навчальних модулів, що можуть бути міжпредметними або відображатися як наскрізні теми.

Таким чином, вивчення та аналіз нормативно-рекомендаційних документів ЄС, низки стратегій, законодавчих актів, розроблених державними органами для реалізації процесу навчання підприємництва у Чеській Республіці та аналіз стратегічних та організаційно-педагогічних рішень та дій у провідних закладах вищої освіти Чехії забезпечило можливість визначити та виокремити тенденції навчання підприємництва магістрів галузі освіти у Чеській Республіці на загальноєвропейському, національному та інституціональному рівнях, зображених у таб. 1.

Зазначимо, що систематизація тенденцій навчання підприємництва магістрів педагогічних спеціальностей у процесі професійної підготовки у Чеській Республіці здійснювалася відповідно до визначених критеріїв: *стратегічно-цільового, організаційно-змістового, результативно-прогностичного*.

Стратегічно-цільовий критерій відображає усвідомлену позицію на державному і науковому рівнях щодо взаємозумовленості інноваційного спрямування сталого розвитку, розвитку педагогічної науки і модернізації професійної підготовки педагогів, готових до викликів майбутнього та економічних перетворень.

Організаційно-змістовий критерій відображає специфіку організаційно-змістового забезпечення навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в кожній країні, залученість різних видів та форм освіти такої підготовки, її практико-орієнтований характер.

Результативно-прогностичний критерій відображає тенденції навчання підприємництва магістрів педагогічних спеціальностей у процесі професійної підготовки в країні, інноваційну спрямованість на вирішення завдань сталого розвитку та урахування потреб глобальної економіки.

Систематизуємо тенденції навчання підприємництва магістрів педагогічних спеціальностей у Чеській Республіці за визначеними критеріями (таб. 2).

Дані табл. 2 засвідчують, що у Чеській Республіці особливу увагу було приділено створенню нормативно-правової бази розвитку підприємництва, що досить чітко визначає стратегічний пріоритет навчання підприємництва різних верств населення та на всіх рівнях освіти. Відповідно, це дало можливість ініціювати та реалізувати проекти з розвитку підприємництва загальноєвропейського, національного, регіонального, місцевого рівнів, що значно підвищило рівень загальнонаціональної та регіональної культури підприємництва у Чеській Республіці.

ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА МАГІСТРІВ
У ГАЛУЗІ ОСВІТИ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Країна	Рівні	Тенденції	Нормативне забезпечення
Чеська Республіка	Загальноєвропейський рівень	• реалізація загальноєвропейської стратегії навчання підприємництва на рівні країн-членів ЄС; • орієнтація на нормативно-правову базу навчання підприємництва в закладах освіти членів-країн ЄС; • відповідність загальноєвропейській структурі забезпечення та координації цілей і результатів навчання підприємництва на рівні ЄС; • розширення стратегічних напрямів навчання підприємництва шляхом збільшення партнерських співпраць на рівні ЄС; • застосування інструментарію діагностики прогресу навчання підприємництва на рівні держав-членів ЄС; • співпраця з групами координаторів, залучених до навчання підприємництва на рівні країн-членів ЄС; • налагодження продуктивної співпраці щодо підтримки реалізації підприємницьких ініціатив на рівні держав-членів ЄС	Рекомендації Європейського парламенту та Ради Європи: Довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2006 р., 2018 р.) (Recommendation of the European Parliament and of the council, 2006, 2018); Рамки підприємницької компетентності EntreComp (2016) (EntreComp: Framework of Entrepreneurial Competence, 2016); (EntreComp: at work, 2020)
	Національний рівень	• створення нормативно-правової бази щодо розвитку підприємництва в країні задля сталого розвитку; • стратегічний пріоритет навчання підприємництва різних верств населення та на всіх рівнях освіти в країні; • підтримка ініціатив та проектів з розвитку підприємництва загальноєвропейського, національного, регіонального, місцевого рівнів; • розробка та реалізація державних освітніх програм навчання підприємництва у різних формах і форматах, спрямованих на розвиток загальнонаціональної та регіональної культури підприємництва; • налагодження продуктивного гнучкого партнерства держави, закладів освіти та бізнесу-установ шляхом сприяння внутрішньому та зовнішньому підприємництву та розвитку інноваційної діяльності в країні; • запуск і координація мереж імітаційних компаній для навчання підприємництва	Державна стратегія підтримки малого та середнього бізнесу 2014–2020 (Strategie státu na podporu malého a středního podnikání 2014–2020, RIS3); Національна інноваційна стратегія Чеської Республіки на 2012–2020 pp. (National Innovation Strategy of the Czech Republic, 2012–2020); Міжнародна стратегія конкурентоспроможності Чеської Республіки на 2012–2020 pp. (Strategie mezinárodní konkurenceschopnosti ČR na léta 2012–2020); Стратегія освітньої політики Чеської Республіки до 2030+ (Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+); Методичні рекомендації з навчання підприємництва в закладах освіти Міністерства освіти, молоді та спорту Чеської Республіки (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007) (https://msmt.gov.cz/)

Країна	Рівні	Тенденції	Нормативне забезпечення
	Інституційний рівень (на прикладі Карлівського університету, університету Масарика, Остравського університету (Чеська Республіка))	• зміна концепції навчання в закладах вищої освіти щодо навчання підприємництва у процесі професійної підготовки фахівців різних галузей; • проведення організаційних заходів, спрямованих на підвищення привабливості навчання підприємницької діяльності як одного із варіантів кар'єри; • модернізація освітніх програм професійної підготовки фахівців галузі освіти в ЗВО з метою включення сталого та соціального підприємництва в навчальні програми на засадах міждисциплінарного підходу та застосування сучасних цифрових ресурсів; • створення інноваційного навчального середовища: віртуального, лабораторного, навчання у ЗВО; • реалізація елементів дуальної системи освіти у ЗВО; • залучення провідних фахівців підприємницької галузі у процес викладання (практиків, підприємців, випускників); • реалізація у професійній підготовці фахівців пілотних і виробничих проєктів; • підтримка та супровід провайдерів освіти або партнерами випускників у створенні власного бізнесу, у тому числі консультування та надання індивідуальних рекомендацій; • розширення стратегічних напрямів збільшення партнерських співпраць ЗВО на рівні ЄС	Univerzity Karlovy «Strategický záměr UK 2021–2025», Česká republika (https://cuni.cz/UK-11185.html); Masarykova univerzita, Česká republika. «Strategický záměr Masarykovy univerzity na léta 2021–2028» (https://www.muni.cz/); Soukromá univerzita, Ostravě, Česká republika «Strategický záměr Ostravské univerzity 2021–2025» (https://dokumenty.osu.cz/)

Таблиця 2

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ
НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА МАГІСТРІВ
У ГАЛУЗІ ОСВІТИ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ
(за стратегічно-цільовим, організаційно-змістовим,
результативно-прогностичним критеріями)

Країна	Критерії	Тенденції
Чеська Республіка	Стратегічно-цільовий критерій	• реалізація загальноєвропейської стратегії навчання підприємництва на рівні країн-членів ЄС; • орієнтація на нормативно-правову базу навчання підприємництва в закладах освіти членів-країн ЄС; • створення нормативно-правової бази щодо розвитку підприємництва в країні задля сталого розвитку; • розширення стратегічних напрямів навчання підприємництва шляхом збільшення партнерських співпраць на рівні ЄС; • підтримка ініціатив та проєктів з розвитку підприємництва загальноєвропейського, національного, регіонального, місцевого рівнів; • стратегічний пріоритет навчання підприємництва різних верств населення та на всіх рівнях освіти в країні; • розробка та реалізація державних освітніх програм навчання підприємництва у різних формах і форматах, спрямованих на розвиток загальнонаціональної та регіональної культури підприємництва

Країна	Критерії	Тенденції
	Організаційно-змістовий критерій	• відповідність загальноєвропейській структурі забезпечення та координації цілей і результатів навчання підприємництва на рівні ЄС; • застосування інструментарію діагностики прогресу навчання підприємництва на рівні держав-членів ЄС; • співпраця з групами координаторів, залучених до навчання підприємництва на рівні країн-членів ЄС; • запуск і координація мереж імітаційних компаній для навчання підприємництва; • зміна концепції навчання в закладах вищої освіти щодо навчання підприємництва у процесі професійної підготовки фахівців різних галузей; • проведення організаційних заходів, спрямованих на підвищення мотивації навчання підприємництва; • модернізація освітніх програм професійної підготовки фахівців галузі освіти в ЗВО з метою включення сталого та соціального підприємництва в навчальні програми на засадах міждисциплінарного підходу та застосування сучасних цифрових ресурсів; • створення інноваційного навчального середовища: віртуального, лабораторного, навчання підприємництва у ЗВО; • залучення провідних фахівців підприємницької галузі у процес викладання (практиків, підприємців, випускників); • реалізація елементів дуальної системи освіти у ЗВО; • реалізація у професійній підготовці фахівців пілотних і виробничих проєктів; • підтримка та супровід провайдерів освіти або партнерами випускників у створенні власного бізнесу, у тому числі консультування та надання індивідуальних рекомендацій; • розширення стратегічних напрямів навчання підприємництва шляхом збільшення партнерських співпраць ЗВО на рівні ЄС
	Результативно-прогностичний критерій	• поширення досвіду навчання підприємництва магістрів у галузі освіти; • підвищення привабливості навчання підприємницької діяльності педагогів як одного із варіантів кар'єри

Слід зазначити, що в Чеській Республіці з 2012–2019 рр. відбулася зміна концепції навчання в закладах вищої освіти щодо навчання підприємництва у процесі професійної підготовки фахівців різних галузей, що сприяло модернізації змісту освітніх програм професійної підготовки магістрів галузі освіти шляхом включення підприємницького складника у зміст освітніх програм та програми навчальних курсів. Вагоме значення мало і проведення організаційних заходів у ЗВО Чехії, спрямованих на підвищення мотивації навчання підприємництва здобувачів освіти, залучення до процесу викладання провідних фахівців підприємницької галузі (практики, підприємці, випускники); створення інноваційного навчального середовища та імітаційних компаній у ЗВО.

Наразі у Чеській Республіці спостерігається продуктивне партнерство держави, закладів освіти та бізнес-установ в організації навчання підприємництва на всіх рівнях освіти та здійснюється підтримка й супровід провайдерів освіти або партнерами випускників у створенні власного бізнесу, у тому числі консультування та надання індивідуальних рекомендацій, що є свідченням тенденції централізованої, поступової («згори-донизу») взаємодії суб'єктів на всіх рівнях (держави — заклади — учасники — ринок праці) у досягненні цілей навчання підприємництва, впровадженні

національної стратегії навчання підприємництва у професійній підготовці магістрів галузі освіти у ЗВО відповідно до потреб ринку праці.

Зазначимо, що у Чеській Республіці накопичено цінний досвід навчання підприємництва майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки, який науковці і практики активно поширюють у наукових публікаціях, який може слугувати орієнтиром для модернізації освітніх програм підготовки магістрантів педагогічних спеціальностей у ЗВО України в умовах повоєнної відбудови.

Висновки. Чеська Республіка є однією із європейських країн, що підтримує ініціативи навчання підприємництва в закладах вищої освіти в Європейському Союзі, зокрема і магістрів у галузі освіти.

Аналіз наукових досліджень, законодавчо-нормативних документів та рекомендаційних документів Європейського Союзу, стратегій, планів дій та законодавчих актів Чеської Республіки, чинних освітніх програм підготовки магістрантів педагогічних спеціальностей у ЗВО дозволив визначити та узагальнити тенденції навчання підприємництва магістрів у галузі освіти у Чеській Республіці періоду 2006–2025 рр. на загальноєвропейському, національному та інституційному рівнях та обґрунтувати їх характеристики.

Загальноєвропейський рівень навчання підприємництва у Чеській Республіці визначається

спрямованістю освітньої політики ЄС та сукупністю рекомендаційних документів, здійснюваних ініціатив і дій щодо навчання підприємництва у закладах освіти, що регулюють особливості забезпечення та координацію цілей і результатів навчання підприємництва на рівні ЄС.

Національний рівень навчання підприємництва в Чеській Республіці характеризується низкою стратегій, планів, дій, законодавчих актів, розроблених державними органами для реалізації процесу навчання підприємництва в країні та проектування стратегічно-цільових орієнтирів проведення організаційних заходів, що активізують мотивацію здобувачів освіти до реалізації професійних ідей у сферу економічного життя, розвивати економіку та діяти на користь держави.

Інституційний рівень навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці обумовлюється стратегічними та організаційно-педагогічними рішеннями та діями у закладах вищої освіти щодо реалізації ідей підприємництва в змісті освітніх програм підготовки майбутніх педагогів шляхом продуктивного партнерства між державою, провайдером освіти та бізнес-установами.

Систематизація тенденцій навчання підприємництва магістрів у галузі освіти в Чеській Республіці відповідно до визначених критеріїв (стратегічно-цільового, організаційно-змістового, результативно-прогностичного) забезпечила можливість визначити їх цільове призначення.

Основними тенденціями стратегічно-цільового призначення у Чеській Республіці є: реалізація загальноєвропейської стратегії навчання підприємництва на рівні країн-членів ЄС; орієнтація на нормативно-правову базу навчання підприємництва в закладах освіти членів-країн ЄС; створення нормативно-правової бази щодо розвитку підприємництва в країні задля сталого розвитку; розширення стратегічних напрямів навчання підприємництва шляхом збільшення партнерських співпраць на рівні ЄС; підтримка ініціатив та проектів з розвитку підприємництва загальноєвропейського, національного, регіонального, місцевого рівнів; стратегічний пріоритет навчання підприємництва різних верств населення та на всіх рівнях освіти в країні; розробка та реалізація державних освітніх програм навчання підприємництва у різних формах і форматах, спрямованих на розвиток загальнонаціональної та регіональної культури підприємництва.

До тенденцій організаційно-змістового призначення віднесено: відповідність загальноєвропейській структурі забезпечення та координації цілей і результатів навчання підприємництва

на рівні ЄС; застосування інструментарію діагностики прогресу навчання підприємництва на рівні держав-членів ЄС; співпрацю з групами координаторів, залучених до навчання підприємництва на рівні країн-членів ЄС; запуск і координацію мереж імітаційних компаній для навчання підприємництва; зміну концепції навчання в закладах вищої освіти щодо навчання підприємництва у процесі професійної підготовки фахівців різних галузей; проведення організаційних заходів, спрямованих на підвищення мотивації навчання підприємництва як одного із варіантів кар'єри; модернізацію освітніх програм професійної підготовки фахівців галузі освіти в ЗВО з метою включення сталого та соціального підприємництва в навчальні програми на засадах міждисциплінарного підходу та застосування сучасних цифрових ресурсів; створення інноваційного навчального середовища: віртуального, лабораторного, навчання підприємництва у ЗВО; залучення провідних фахівців підприємницької галузі у процес викладання (практиків, підприємців, випускників); реалізацію елементів дуальної системи освіти у ЗВО; реалізацію у професійній підготовці фахівців пілотних і виробничих проектів; підтримку та супровід провайдером освіти або партнерами випускників у створенні власного бізнесу, у тому числі консультування та надання індивідуальних рекомендацій; розширення стратегічних напрямів навчання підприємництва шляхом збільшення партнерських співпраць ЗВО на рівні ЄС.

Основними тенденціями результативно-прогностичного призначення визначено: поширення досвіду навчання підприємництва магістрів у галузі освіти; підвищення привабливості навчання підприємницької діяльності педагогів як одного із варіантів кар'єри.

Перспективи подальших досліджень. Вивчення передового досвіду навчання підприємництва магістрантів у галузі освіти у ЗВО Чеської Республіки може слугувати орієнтиром для модернізації освітніх програм професійної підготовки магістрантів педагогічних спеціальностей у ЗВО України шляхом включення підприємництва в навчальні програми на засадах міждисциплінарного підходу, збільшення партнерських співпраць університетів і бізнес-установ, залучення провідних фахівців підприємницької галузі у процес викладання (практиків, підприємців, випускників); проведення організаційних заходів, що активізують мотивацію здобувачів освіти до реалізації професійних ідей у сферу економічного життя, розвивати економіку України в умовах повоєнної відбудови.

REFERENCES

- Antlova, K., Rydvalova, P. & Lamr, M. (2019). *Student Entrepreneurship in the Czech Republic. GUESSS National reports 2018*. Liberec: Technical university of Liberec [in English].
https://www.guesssurvey.org/resources/nat_2018/GUESSS_Report_2018_CzechRepublic.pdf
- Audretsch, D. B. (2014). From the Entrepreneurial University to the University for the Entrepreneurial Society. *The Journal of Technology Transfer*, 39, No. 3, pp. 313–321 [in English].
- Methodology of Teaching Entrepreneurship at Universities. (2018). *Education in Business and Entrepreneurship*, 50 p. [in English].
<http://www.businesseducation.cz/pdf/metodika-en.pdf>
- CzechInvest [in Czech].
<https://czechinvest.gov.cz/>
- Centrum fiktivních firem (CEFIF).
<https://cefif.npi.cz/>
- Creative Entrepreneurship in Schools “CENTERS” [in Japanese].
www.centres-eu.org
- Dubinská deklarace ke globálnímu vzdělávání do roku 2050. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [in Czech].
<https://mzv.gov.cz/>
- Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2023–2027, 2023 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [in Czech].
https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2024/01/DZ-CR-2023-2027_elektronicka-publikace-1.pdf
- European Commission (2003). Green Paper: Entrepreneurship in Europe. COM (2003) 27 final [in English].
https://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf
- EntreComp: Framework of Entrepreneurial Competence. 2016. EntreComp: at Work. 2020 [in English].
https://entre-comp.eu/read_news.php?id_news=7&lang=EN&activo/
- European Commission. (2006). The Oslo agenda for entrepreneurship education in Europe.
https://www.gvpartners.com/web/pdf/EC_Oslo_Agenda.pdf
- European Commission (2008). Think Small First, A Small Business Act for Europe. Luxembourg: Publications Office [in English].
<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/a-small-business-act-for-european-smes.html>
- European Commission. (2010). Towards greater cooperation and coherence in entrepreneurship education. Report and evaluation of the pilot Action High Level Reflection Panels on Entrepreneurship Education initiated by DG Enterprise and Industry and DG Education and Culture [in English].
[file:///C:/Users/pc/Downloads/entr_education_panel_en%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/pc/Downloads/entr_education_panel_en%20(1).pdf)
- European Commission. (2012). Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes. COM(2012) 669 final [in English].
<https://www.cedefop.europa.eu/en/content/rethinking-education-investing-skills-better-socio-economic-outcomes/>
- European Commission. (2013). Entrepreneurship 2020 action plan: Reigniting the Entrepreneurial Spirit in Europe. COM(2012) 795 final. *Official Journal of the European Union* [in English].
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013IP0512&from=NL/>
- Globálních souvislostech 2018–2030 [in Czech].
<https://mzv.gov.cz/>
- Goldstein, H. A., & Glaser, K. (2010). Research Universities as Actors in the Governance of Local and Regional Development. *The Journal of Technology Transfer*, 37, No. 2, pp. 158–174 [in English].
- Gibb, A. (2008). Entrepreneurship and Enterprise Education in Schools and Colleges: Insights from UK practice. *International Journal of Entrepreneurship Education*, Vol. 6, No 2, p. 48 [in English].
- Hytti, U., Stenholm, P., Heinonen, J., & Seikkula-Leino, J. (2010). Perceived Learning Outcomes in Entrepreneurship Education: The impact of student motivation and team behavior. *Education + Training*, 52(8/9), 587–606 [in English].
<https://doi.org/10.1108/00400911011088935>
- Implementační dokument strategie vzdělávací politiky ČR. (2030). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [in Czech].
<https://msmt.gov.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>
- Korhonen, M. (2012). Yrittäjyyttä ja yrittäjämäisyyttä kaikille? Uusliberalistinen hallinta, koulutettavuus ja sosiaaliset erot peruskoulun yrittäjyyskasvatuksessa. University of Eastern Finland [in Finnish].
<https://core.ac.uk/reader/15169626>
- Licha, J., & Brem, A. (2018). Entrepreneurship Education in Europe: Insights from Germany and Denmark. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 33(1), 1–25 [in English].
<https://doi.org/10.1504/IJESB.2018.10009482>
- Lukes, M. (2017). Entrepreneurship Development in the Czech Republic. *Entrepreneurship in Transition Economies* (pp.209–224) [in English].

- Národní Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty 2011–2015 [in Czech].
<https://vlada.gov.cz/>
- Národní inovační strategie ČR, 2012–2020. (2011) [in Czech].
<https://www.databaze-strategie.cz/cz/mpo/strategie/narodni-inovacni-strategie-ceske-republiky>
- National Report on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development: Czech Republic. (2017) [in English].
<https://sustainabledevelopment.un.org/>
- Petrů N., Pavlák M., Polák J. (2019). Factors Impacting Startup Sustainability in the Czech Republic. *Innovative Marketing*, 15(3), 1–15, JA Slovensko [in English].
<https://www.erasmusly.com/>
- Rakovska, N., Pavlin, S., & Melink, M. (2012). Assessment of Corporation between Higher Education Institutions and Employers in Europe. *Available*, 72 [in English].
<https://www.eurashe.eu/library/mission->
- Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Ikavalko, M., Mattila, J., & Rytkola, T. (2010). Promoting Entrepreneurship Education: The role of the teacher? *Education + Training*, 52, 117–127 [in English].
<file:///C:/Users/pc/Downloads/ETSeikkula-Leinoetal.pdf>
- Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+. (2020). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [in Czech].
<https://msmt.gov.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>
- Strategie celoživotního učení, MŠMT, 2007–2015. (2007) [in Czech].
<https://www.databaze-strategie.cz/cz/MSMT/strategie/strategie-celozivotniho-uceni-cr-2007-2015>
- Shattock, M. (2009): Entrepreneurialism and Organizational Change in Higher Education. *Entrepreneurialism in Universities and the Knowledge Economy*. Maidenhead: McGraw-Hill, pp. 1–8 [in English].
- Tadeush, O. (2024). Idei pidpriemnytstva v zmisti osvitenikh prohram pidhotovky fakhivtsiv: yevropeiskiy dosvid [Implementation of Entrepreneurship Ideas in Educational Programs for the Training of Specialists: European experience]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 1. pp. 113–131 [in Ukrainian].
- Tetřevová L., & Vlčková, V. (2019). Academic Entrepreneurship in the Czech Republic. *Ekonomický časopis*, 67, č. 9, pp. 995–1010 [in English].
- The Czech Republic Strategy for Sustainable Development. (2009).
https://www.mzp.gov.cz/system/files/2025-03/Progress_report_on_SDS-2009.pdf
- UNESCO World Heritage [in English].
<https://whc.unesco.org/en/list/>
- Ten years of the UNECE Strategy for Education for Sustainable Development (2016). Evaluation report on the implementation of the UNECE Strategy for Education for Sustainable Development from 2005 to 2015. UNECE, New York and Geneva [in English].
https://www.dataplan.info/img_upload/4e36a80711ec455e6b3aac5b8ea5eb4b/10_years_unece_strategy_for_esd.pdf
- UNESCO and UNEVOC (2020). Entrepreneurial Learning for TVET Institutions. A practical guide [in English].
https://unevoc.unesco.org/pub/entrepreneurial_learning_guide_en.pdf
- Masarykova univerzita [in Czech].
<https://www.muni.cz/>
- Univerzity Karlovy [in Czech].
<https://cuni.cz/UK-1.html>
- Soukromá univerzita, Ostravě [in Czech].
<https://www.peuni.cz/>

Olena TADEUSH,

PhD, Assistant Professor,
 Assistant Profesor at the Department of Educology
 and Psychological and Pedagogical Sciences,
 Faculty of Pedagogical Education,
 Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
 13-B Levka Lukianenka St,
 Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-6373-4891>
o.tadeush@kubg.edu.ua

ANALYSIS OF TRENDS IN TEACHING ENTREPRENEURSHIP FOR MASTERS OF EDUCATION IN THE CZECH REPUBLIC

Abstract. The article identifies and summarises the trends in teaching entrepreneurship at master's level in the Czech Republic for the period 2006–2025 at the European, national, and institutional levels and substantiates their characteristics.

It is noted that the Czech Republic is one of the European countries that supports initiatives for entrepreneurship education in higher education institutions at the EU level, and is also a strategic partner of Ukraine in implementing the ideas of attractiveness in the content of educational programs for training specialists in various industries, which determined the choice of this country for studying relevant trends.

The article describes and systematizes trends in teaching entrepreneurship for masters in the field of education in the Czech Republic according to the defined criteria: strategic-targeted, organizational-content, and result-based-prognostic. The main trends of the strategic purpose are: implementation of the European strategy for entrepreneurship education at the level of EU member states, orientation on the EU regulatory framework; creation of a regulatory framework for the development of entrepreneurship in the country; supporting initiatives and projects for the development of entrepreneurship at the European, national, regional and local levels; developing and implementing state educational programs for teaching entrepreneurship to different segments of the population and at all levels of education in the country. Organizational and substantive trends include: compliance with the European framework for providing entrepreneurship education; cooperation with groups of coordinators engaged in entrepreneurship education at the EU level; launching and coordinating networks of simulation companies for entrepreneurship education; changing the concept of education in higher education institutions regarding the upbringing of entrepreneurship in the process of professional training of specialists in various fields; modernization of educational programs for professional training of specialists in the field of education in higher education institutions with the inclusion of sustainable and social entrepreneurship; involvement of leading specialists from the business sector (practitioners, entrepreneurs, graduates) in the educational process; implementation of elements of the dual education system in universities; support and guidance of educational institutions and graduate partners in creating their own businesses; expansion of strategic areas of entrepreneurial education by strengthening partnership cooperation between universities at the EU level. The main trends of the result-oriented and predictive purpose are: the spread of experience in teaching entrepreneurship to masters in the field of education; teaching entrepreneurship to teachers as one of the career options.

It is noted that the experience of teaching entrepreneurship to masters in the educational field at universities in the Czech Republic can serve as a guideline for the modernization of relevant educational programs at universities in Ukraine.

Keywords: criteria for systematizing trends, entrepreneurship education, entrepreneurial competence, professional training of teachers, trends.

Стаття надійшла до редакції: 28.03.2025.

Прийнято до друку: 19.06.2025.